

ISTRAŽIVANJE ARHIVSKE GRAĐE O SELJAČKOJ BUNI 1573.

Ivan Filipović, Zagreb

DEFINICIJA POJMA BUNE

Naše istraživanje o seljačkoj buni 1573. nije se ograničilo na oružanu akciju ustanika, kažnjavanje pobunjenika i neke neposredne odjeke vojnih operacija, kao što je to u prvoj fundamentalnoj objavi građe (Rački, *Starine* VII). Na inicijativu J. Adamčeka proširena je problematika bune, otprilike po ovoj shemi:

- 1) položaj seljaka na susjedgradsko-stubičkom vlastelinstvu i sjevernoj Hrvatskoj općenito, Štajerskoj i Kranjskoj; njihovo opterećenje tlakom, nametima, porezima i vojnom službom. Seljačka trgovina. Odnos naturalnih i novčanih podavanja. Otpor seljaka 1564—1572.
- 2) Sporovi i međusobne borbe feudalne gospode, vlasnika Susjedgrada i Stubice.
- 3) Pripreme seljaka za bunu 1573, njihov vojni i politički program, koliko se mogu rekonstruirati iz zapisnika o istrazi, izbijanje, tok i gušenje bune.
- 4) Stanje u Sloveniji i Hrvatskoj poslije bune, represalije feudalaca, strah od nove bune.

DOKUMENTACIJA U ŠIREM SMISLU

Osim klasičnog arhivskog spisa s naslovnikom, autorom, datumom itd. i standardnih kroničarskih zapisa proširili smo traganje i na novine, grafičke prikaze, pjesme i sva druga nalazišta autentičnih podataka. Naši kolege iz raznih struka dopunjavaju nas arheološkim istraživanjima i proučavanjem narodne predaje. Zatim treba reći da i sami možemo, jednostavnom matematičkom operacijom među postojećim dokumentima, stvoriti novi, koji je doduše samo približno pouzdan. Npr.

T. Stahuljak — O. Klobučar, Pećnjaci starih gradova Samobora i Susjedgrada, *Tkalčićev zbornik* II, Zagreb 1958, 205—239.

- od urbarskih, desetinskih i dr. popisa seljaka na području bune cca 1567. — 1572.
- odbijaju se isto takvi popisi iz druge polovice 1573. do cca 1575.
- dodaju se podaci (prezimena i imena) iz saslušavanja i spisa o vojnim operacijama za vrijeme bune
- i dobiva se lista imena seljaka, koja nužno sadrži barem dio skupa imena onih, koji su umrli za vrijeme seljačke bune, ili u njoj poginuli, ili su uslijed nje morali na bilo koji način napustiti selište.

ORGANIZACIONE KOMPONENTE ISTRAŽIVANJA

Lična zainteresiranost, ili čak pasioniranost istraživača, jednako je važna za uspjeh kao i financijski aranžman. Kad je J. Adamček g. 1964. započeo potragu za novim spisima o seljačkoj buni 1573. (u maločas ilustriranom širem značenju tog pojma), nije se još govorilo o službenom oformljenju toga posla. Ono je nastupilo tek g. 1968. ugovorom s Fondom za naučni rad SR Hrvatske, koji nam je, između ostalog, omogućio duže boravke u Mađarskoj i Austriji, kakve nije mogao izvesti — koliko znamo — nijedan prijašnji istraživač. Tu, naravno, pridolazi i moderna xerox- i fototehnika, koja u mnogome ubrzava rad i čini ga preciznijim.

OPĆENITI OSVRT NA EFIKASNU HEURISTIKU. NAŠA HEURISTIČKA TEHNIKA

Dobra tehnologija odlučuje danas sve više i u društvenim naukama. Pred Arhiv Hrvatske postavilo se g. 1968, u početku sistematskog rada na pronalaznju građe o seljačkoj buni 1573, koje je kasnije kombinirano s radom na postavi Muzeja seljačkih buna u Gornjoj Stubici, pitanje, kako pronaći što više dokumenata o tom historijskom fenomenu. Kompjutersko doba odrazilo se i u ovoj humanističkoj disciplini. Evo što kaže M. Burkhardt u članku »Primjena sistematske heuristike u istraživanjima« (*Bibliothekar*, Ist. Berlin, 25/1971, 628—632):

Sistematska heuristika služi se programima po uzoru na one iz računske (kompjuterske) tehnike: kad se primijeni uređen skup propisa, može se sa sigurnošću dati rješenje nekog problema. Ako se traže bibliografski (nadamo se da tu riječ smijemo zamijeniti izrazom »arhivski«) podaci, mora se najprije odrediti onaj njihov skup, koji nedostaje (nj. Defektmenge):

- U našem primjeru sastojao bi se taj skup otprilike od sljedećih arhivalija:
- zapisi o dogovorima seljaka pred bunu, skica njihova političkog i vojnog programa (nije sigurno da li su ikada postojali, tj. da li su ikada pismeno fiksirani)

- dopisivanje između seljaka međusobno i uskoka za vrijeme bune (takva se pisma spominju u istrazi)
- originali saslušanja nekih ustaničkih kapetana
- saslušanja Gupca u Zagrebu (ako su obavljena, da li su bilježena?)

Skup koji nedostaje identičan je s faktorima koji su potrebni za rješenje problema, ali su nepoznati. Zatim se tematskom analizom pokušava smanjiti taj skup — proučava se, koja sve pomoćna sredstva mogu poslužiti za spoznavanje barem jednog, ili više njih, iz skupa nepoznatih faktora. Kazano običnim jezikom, možemo sada prijeći na teren klasične heuristike i, obilno se pomažući upravnom poviješću, rezonirati ovako: tko je bio nadležan da saslušava Gupca? Logični odgovor: biskup i ban Drašković. Automatski se na taj odgovor nadozvezuje pitanje: da li on dolazi u obzir kao tvorac arhivskog fonda trajne vrijednosti, za koji je razumno pretpostaviti da je još i danas sačuvan? Odgovor: svakako. Takav fond su (za naš konkretni problem) »acta politica« i »acta iuridica« Nadbiskupskog arhiva u Zagrebu. Nažalost, ovdje nam je rezultat unaprijed poznat: u tim fondovima, prema današnjem stanju istraživanja, nema Gupčevih saslušanja. Zatim se tako ustanovljeno pomoćno sredstvo »primjenjuje«, tj. spisi u konkretnom fondu se pregledavaju i bilježe se podaci od interesa za našu temu.

Možemo formulirati i ovakvo pravilo:

»U svim dokumentima, vezanim uz seljačku bunu 1573, analizira se svaka sintagma (grupa riječi) ili riječ, pitajući se pritom, ne predstavlja li ona možda naziv za stvaraoca arhivskog ili dokumentacijskog fonda.«

Npr. u računima Ludovika Ungnada, celjskog vicedoma, za g. 1573: stavka »sluzi gradskog suda u Celju, koji je donosio jelo i piće zarobljenim seljacima...« zaustavit će se naša pažnja na nazivu »gradskog suda«, koji je svakako producirao neke arhivalije. Sada bismo trebali započeti istragu, gdje su one danas, a ako su propale, kada su propale, u kojem opsegu i na koji način. Ovakvi perspektivni nazivi arhivskih fondova unose se u plan istraživanja. Naravno, ako unaprijed znamo da su arhivalije tog tvorca fonda propale (kao što je to najvjerojatniji slučaj sa celjskim sudom), ne ćemo ih unositi u plan istraživanja.

Rački je u »c. tajnom državnom arhivu bečkom« »dao kroz svoje prijatelje i znance tražiti«, a Šime Ljubić mu nije »ništa mogao naći u Mletcih«. Ovakvu metodu — povjeriti odgovoran istraživački posao prijatelju ili pisati upravi arhiva, ima li među njenim arhivalijama spisa o fenomenu X — moderna heuristika osuđuje kao neefikasnu, jer neposredni izvršioци potrage, tj. znanци i »tuđi« arhivisti, bibliotekari i kustosi ne će nikad za »stranog« istraživača pregledavati »svoju« građu s onom psihološkom motiviranošću, savjesnošću i energijom, s kojom bi to učinio sam zainteresirani. Treba lično otići u dotične arhive, knjižnice i zbirke, i detaljno proučiti informativna pomagala onih fondova, za koje se opravdano pretpostavlja da bi mogli sadržavati spise, npr. o seljačkoj buni. Ako informativnih pomagala nema, ili ako osnovano sumnjamo da nisu ispravna ni potpuna, moramo pažljivo pregledati cijeli arhivski fond, koji nam se čini perspektivan kao nalazište, ne štedeći vrijeme. Pritom

je riskantno pouzdati se na oznake kronološkog raspona na kutijama ili fasciklima, jer je uvijek prisutna mogućnost da se u novijim spisima nalaze starije listine u transumptu. Tako smo mi i postupali. Primjer za ovakvu situaciju je fond Lymbus u Mađarskom državnom arhivu — upravo iz njega potječe latinska verzija odgovora 33 uhapšena seljaka u Grazu.

Neki arhivi prezentiraju čitačima građu pomoću originalnih, u XVIII ili XIX stoljeću sastavljenih vezanih repertorija. Na takve repertorije oslonili smo se samo ako su opširni (imaju tekst in extenso, u kojem se listina prepričava), npr. za Neoregistrata acta u Mađarskom državnom arhivu. Inače se nismo pouzdali u repertorije, nego smo pregledali sve očuvane spise. U praksi smo imali slučaj, da spisi nisu očuvani, nego samo protokoli — u Kriegsarchivu u Beču. Tada smo pažljivo ispisali iz protokola sve upise, koji se mogu dovesti u vezu sa seljačkom bunom (vidi objavu u *Arhivskom vjesniku* XIV/1971, 223—236). Veza sa seljačkom bunom može biti izričita, ali postoje i dokumenti, sadržaj kojih je sigurno barem djelomično motiviran pobunom seljaka, makar se to u njima nigdje izričito ne spominje (npr. brojne urgencije za naplatu dike).

GLAVNA NALAZIŠTA DOKUMENATA O SELJAČKOJ BUNI 1573.

Osvrt na novopronađene dokumente

Opširan izvještaj o četverogodišnjem istraživanju dokumentacije o seljačkoj buni 1573. — podrazumijevajući ovdje i raniju aktivnost J. Adamčeka na evidentiranju tih spisa, osobito onih koji osvjetljavaju prethistoriju bune i njene posljedice u zagrebačkoj i varaždinskoj županiji — objavili smo u *Arhivskom vjesniku* XIV/1971, 327—356. Iz njega se vidi da najviše spisa o buni ima u:

- *Arhivu Hrvatske* (depozit — Prvostolni kaptol u Zagrebu 66, Neoregistrata acta 37, Urbaria et conscriptiones 1, Relationes commissariorum regionum 8, obitelj Sermage 5, obitelj Oršić 5), ukupno 122 (najvećim dijelom objavio J. Adamček u *Arhivskom vjesniku* VII-VIII/1964—65)
- *Arhivu JAZU* (dijelom objavio već Rački, a ostalo J. Adamček u *Arhivskom vjesniku* X/1967, str. 69—115)
- *Nadbiskupskom arhivu* u Zagrebu: 10 (objavio već Rački)
- *Arhivu Slovenije*: 189 isprava (skupa s onima o Pazinskoj buni). Kao što je poznato, zapremaju isprave iz *Arhiva Slovenije* najveći dio objave Račkoga (*Starine* VII/1875)
- *Mađarskom državnom arhivu u Budimpešti*: (Ugarska dvorska komora 206 spisa, 21 spis u protokolu, 3 regesta; Ugarska kraljevska (dvorska) kancelarija 2 spisa) ukupno 232 dokumenta ili regesta
- *Štajerskom zemaljskom arhivu u Grazu*: 15 većih dosijea sa 357 stranica spisa i osim toga 232 individualna spisa.
- *Hofkammerarchivu u Beču*, 32 spisa
- *Kriegsarchivu u Beču*, 92 regesta i 1 spis

- *Austrijskoj nacionalnoj biblioteci u Beču*, 8 spisa
- *Sveučilišnoj knjižnici u Budimpešti*, 2 Vrančićeva pisma
- *Vatikanskom arhivu*, 2 spisa

Pobliže podatke, gdje su objavljeni spisi iz Austrije, Mađarske i Italije, vidi u navedenom izvještaju u *Arhivskom vjesniku* XIV.

NAJNOVIJE OBJAVE I PRONALASCI PODATAKA O SELJAČKOJ BUNI 1573.

Od štampanja zaključnog izvještaja o četverogodišnjem istraživanju u *Arhivskom vjesniku* XIV/1971. spremljena je za objavu u XV svesku istog časopisa »Nova građa o seljačkoj buni 1573. (III)« sa spisima iz arhiva Ugarske dvorske komore, uglavnom o sporovima Tahija i komorske uprave na susjed-gradsko-stubičkom vlastelinstvu i otporu seljaka protiv plaćanja desetine u naravi.

Metod Hrg, arhivist Arhiva Hrvatske, pronašao je u Vatikanskom arhivu, *Nunziatura di Germania*, vol. 70, fol. 66, još jedan kraći izvještaj o hrvatsko-slovenskoj seljačkoj buni 1573.

Dr Bogo Grafenauer evidentirao je u *Gradskom arhivu u Regensburgu* (*Ecclesiastica* I, fasc. 26, br. 256) jedno pismo, pisano sredinom veljače 1573. u Sloveniji, na području zahvaćenom seljačkom bunom, koje govori o njenom toku.

U knjizi E. Wellera »Die ersten deutschen Zeitungen 1505—1599« (novo izdanje, s dodacima, u Hildesheimu 1962.) pronađen je na str. 231. pod br. 418 slijedeći opis:

»Ein warhafftige neuwe Zeitung, von den Auffrührischen Bauren, welche sich wider ihren Landts Fürsten, Ertzhertzog Carel auff empört haben, und doch widerumb durch die genade Gottes gestillet worden. Wie dann hernach folgt, allen Christlichen Underthonen zu einem Exempel in gesangs weiss verfast. Anno 1573. Getruckt zu Saltzburg bey Christoff Elbach. 4 Bl., 8°, in Zürich«. Radi se, dakle, o novinama o seljačkoj buni 1573. protiv nadvojvode Karla, tiskanim u Salzburgu, a tekst im je u stihovima. Iz Centralne biblioteke u Zürichu dobivene su zatim xerox kopije tih novina. Autor priča, kako su se naoružani seljaci iz Hrvatske (»Windischland«) — njih 1800 — uputili u Graz do nadvojvode Karla, tužeći se protiv husarskog zapovjednika, koji je procijenio (zauzeo?) njihovu zemlju. No seljaci su ustvari bili u dogovoru s Turcima. Husarski zapovjednik je požurio u Graz, opravdao se i razotkrio seljačke planove. Nato je protiv seljaka krenula štajerska plemićka vojska pod Khiselovim zapovjedništvom, a seljaci su osvajali neka mjesta u Kranjskoj (autor navodi njihova imena, ali se ona moraju provjeriti). Konačno su seljaci ipak bili potučeni i krvavo kažnjeni. Navode iz tih novina proučava sada J. Adamček.

GRAFIČKA DOKUMENTACIJA

Među evidentiranim grafikama i drugim slikovnim prikazima iz vremena i područja bune apsolutno pretežu likovi feudalaca: poznata Tahijeva nadgrobna ploča, članovi kraljevske kuće, biskup Drašković. Konkretni, neidealizirani

crteži slovenskih seljaka iz vremena pred bunu nađeni su samo u djelima dvorskog historičara Laziusa (v. Oberhammer — Wieser, *Die Karten des W. Lazius*, Innsbruck 1906). Lik seljaka, što ga je Lazius označio kao »Karstbewohner« (»stanovnik Krasa«), vjerojatno može poslužiti i kao dokaz kako je bilo obučeno hrvatsko stanovništvo kraških krajeva. Za Muzej seljačkih buna izrađen je, nažalost vrlo kratak, popis onih originalnih fresaka iz druge polovice XVI stoljeća u zagorskim crkvama, na kojima se nalaze likovi iz naroda, u odgovarajućim nošnjama. Za film »Matija Gubec« režisera V. Mimice bili su angažirani i etnografi, da daju svoje sugestije o tadašnjoj nošnji zagorskih seljaka, pa su bile izrađene i skice za odjeću pripadnika raznih društvenih staleža druge polovice XVI stolj. u Hrvatskoj (objavljene u *Vjesniku u srijedu*). Napomenimo ovdje da o sastavu seljačke nošnje imamo i tekstualnih podataka: u samim saslušanjima (»seljak u plavom kaputu«, *Starine VII/1875*, str. 249: popisi odjevnih predmeta, što ih je na posjedima plemića Varaždinske županije opljačkala Keglevićeva četa poslije bune, *Arhivski vjesnik X/1967*); neposredno pred bunu čak i maskiranje, v. *Starine VII*, str. 205, dokument LXVI). Oznaka »ungarisch«, »ongaro« u nekim ilustriranim djelima druge polovice XVI stoljeća, koja prikazuju predstavnike različitih naroda u njihovim nošnjama, vjerojatno se u nekim slučajevima može protegnuti na Hrvate, jer sastavljač takva priručnika, npr. negdje u Italiji, onda nije imao sasvim jasne pojmove o razlici među pojedinim narodnostima pod ugarskom krunom.

Sačuvano je mnogo minucioznih prikaza tadašnjih austrijskih i mađarskih vojnika i naoružanja. Dobro smo informirani i o načinu mučenja, ilustracijama iz raznih pravnih priručnika.

Povjesničari umjetnosti pokušavaju sada istražiti da li portret seljačkog vođe Gupca ima neku stvarnu podlogu i dokumentacionu vrijednost. Objavljen je, kao što je poznato, u *Viencu* 1874. Od originalnih prikaza mjesta i objekata, oko kojih se odigrala seljačka buna 1573, ističu se letak o bici kod Siska 1593. u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu (važniji dijelovi reproducirani u knjizi J. Adamčeka »Seljačka buna«, Zagreb 1968.) i atlas ugarskih gradova i tvrđava Nicoloa Angela u Saskom državnom arhivu u Dresdenu 1586. Nažalost prikazi tvrđava na letku iz 1593. nisu, koliko znam, uspoređeni sa stvarnim stanjem, koliko je ono posvjedočeno arheološkim nalazima. N. Angelo donosi u svom koloriranom atlasu 18 tlocrta utvrda u Vojnoj krajini, zatim tlocrt Zagreba (identičan s dosad najstarijim prikazom Zagreba, koji stručnjaci stavljaju u g. 1528), Ljubljane (najstariji od dosad evidentiranih) i Graza (još se ispituje da li je već poznat).

Sav evidentirani likovni materijal presnimljen je i nalazi se u Arhivu Hrvatske ili u elaboratu za Muzej seljačkih buna u Gornjoj Stubici.

NEKI PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

O glavnom problemu — nepostojanju ili nepouzdanosti informativnih pomagala — već smo govorili. Nije se moglo s apsolutnom pouzdanošću predvidjeti, u kojim će sve arhivskim fondovima biti spisa o seljačkoj buni 1573. Zato je bilo i slučajnih pronalazaka, npr. spisi susjedgradsko-stubičkog vlaste-

linstva, pronađeni za vrijeme rada na projektu »Agrarni odnosi u Hrvatskoj od XV do XVIII stoljeća« u arhivu obitelji Nadasdy u *Mađarskom državnom arhivu u Budimpešti* (E-185, cs. 65, 34. tetel, fol. 62—70: Pro annis 1566.—1568. summae proventuum diversorum... in pertinentiis Zomzedwara, fol. 71—77: 1569. 24 Julii: Racio posita cum iudicibus et villicis pertinentiarum arcis Zomzedwara de restantiis diversorum proventuum... 1569). Zasad još nije objašnjeno kakva je veza obitelji Nadasdy sa susjedgradsko-stubičkim vlastelinštvom.

Od praktičnih problema interpretacije spisa najviše muke zadaju imena ljudi i mjesta u njemačkim spisima, katkad izobličena, ili — kod toponima — za naselja kojih danas više nema.

Najveći sadržajni problem su maločas prepričane novine, štampane u Salzburgu, koje sasvim odstupaju od svih drugih prikaza seljačke bune 1573.

SELJACI KAO AUTORI DOKUMENATA. NESTANAK NAJVEĆEG DIJELA TAKVIH DOKUMENATA. DJELATNOST USTANIČKE KANCELARIJE

Neki susjedgradsko-stubički kmetovi bili su pismeni, npr. »Thomas litteratus, fugitivus colonus F. Tahy ex Synkocz«, koji je vršio službu računovođe (11. XII 1571, Acta loci credibilis II u *Kaptolskom arhivu Zagreb*, series II, br. 1259, objavljeno u *Arhivskom vjesniku* VII—VIII, str. 286). No većinom su zamolili kojeg čovjeka, vičnijeg peru, da im napiše potrebne spise, kojih je vjerojatno i prije izbijanja bune bilo dosta, s obzirom na činjenicu da se spominje nekoliko seljačkih poslanstava u Beč ili sudskih postupaka vođenih na raznim sudovima. Seljaci su osim toga mogli osobno doći u ured Zagrebačkog kaptola i izjaviti svoje proteste, kao što bismo danas rekli, »u zapisnik«, pa dobiti o tome ispravu. 25. III 1567. pisali su seljaci iz Brežica Ugarskoj komori, moleći da se što prije riješi njihova tužba protiv Franje Tahija. Vidi spis NRA 632/17, prilog, objavljeno u *Arhivskom vjesniku* VII—VIII, str. 217. To je, međutim, prijepis, a kad je u Budimpešti u Mađarskom državnom arhivu (Lymbus ser. I, 1. rsz.) pronađen original toga pisma, vidjelo se da on sadrži potpis »Communitas colonorum Berdoczensium per dominum Tahy propugnantorum« i da je adresiran Stjepanu Gerdaku i Ivanu Varaždincu, komorskim službenicima u Susjedgradu. Na kraju sadrži uputu da se odgovor donese u Brežice, u kuću Jurja Termčiča (»Rellacio feratur ad Bresecz in domum Georgii Thermchych«). U odgovoru na slična seljačka pisma Komora katkad napominje, da se odgovor mora vratiti donosiocu, pošto se pročita (19. VIII 1571, *Arhivski vjesnik* VII—VIII, str. 282—283). Za vrijeme same bune pisali su »kmetovi 19 dvoraca« barunu Thurnu, neka protiv njih ne šalje vojsku, jer se oni nisu pobunili protiv svojih zemljiških gospodara (u pismu kranjskih staleža koruskim staležima 12. II 1573, objavljeno u *Starinama* VII pod tim datumom). Ivan Svrac je na saslušanju 23. II 1573. izjavio, da »im je brdovački župnik sastavio sve njihove dopise na Dvor; a sadašnji njihov pisar zove se Dermečić«, što je u skladu s originalom seljačkog pisma od 25. III 1567. Dalje kaže Svrac, da je Ilija Gregorić naredio tom pisaru Dermečiću, da napiše pismo Uskocima, koje je odnio Marko Nožina. Matija Fistrić tvrdi da je to pismo

sastavljeno u Vidmu kod Krškog: jedan se pisar zvao Kremčić (u ondašnjim uvjetima zapisivanja iskaza lako se moglo desiti da se prezime »Dermečić« deformiralo u »Kremčić«), a drugi je sin videmskog župnika; Kremčić je bio tajnik Ilije Gregorića (Starine VII, str. 266). Ilija Gregorić je u »hrvatskom pismu Matiji Kozaliću« pozdravio Matiju Fistrića i Grgura Vucka (ibid. str. 293). Opis rada »Ilijinog sekretara« — inače efektna scena, treba je samo postaviti na pozornicu, a Svraču odati priznanje, što je u mučionici zadržao toliku prisutnost duha, da može stvoriti pravi književni »tableau« i reproducirati dijalog — nalazi se ibid. str. 283. Ilija Gregorić, okružen istim mučilima, nalazi energije da komentira prijevod saslušanja kao loš (ibid. 304).

PRAVCI DALJNJEG ISTRAŽIVANJA

Za vrijeme dosadašnjeg rada pokazalo se, da se više ili manje realno mogu očekivati spisi o Seljačkoj buni 1573. u slijedećim arhivima ili tipovima nalazišta:

A) u Hrvatskoj: 1) *Historijski arhiv Varaždin*, naročito arhiv obitelji Erdödi i arhiv Čazmanskog kaptola (treba provjeriti, da prijašnji istraživači nisu slučajno propustili spise o buni)

2) *Nadbiskupski arhiv Zagreb*, detaljnija potraga za podacima o buni, i to, kako računamo, uglavnom o njenoj prethistoriji

3) na području bune: župne kronike i matične knjige, koje bi teoretski mogle biti sačuvane

4) obiteljski arhivi u *Arhivu Hrvatske*, koji će se pregledati u okviru projekta »Agrarni odnosi u Hrvatskoj«

B) U Sloveniji: 1) *Nadbiskupski arhiv Ljubljana* (uključivši ovamo i *Kaptolski arhiv u Ljubljani*; dr B. Grafenauer izrazio je u diskusiji na simpoziju mišljenje da tu vjerojatno neće biti ništa o seljačkoj buni 1573, jer bi na takve podatke već bio upozorio arhivist dr M. Miklavčič)

2) *Arhiv lavantinske (mariborske) biskupije* (i za taj arhiv smatrao je dr Grafenauer da ne sadrži podatke o buni, jer se kompetencija lavantinskog biskupa tek kasnije protegla na područje zahvaćeno bunom)

3) *Pokrajinski arhiv Maribor*

Općenito bi trebalo ustanoviti gdje su sve arhivi onih župa i općina, koje su bile zahvaćene Seljačkom bunom.

C) U Mađarskoj: 1) u nepregledanim kutijama fonda »Lymbus« u Mađarskom državnom arhivu

2) u dosad nepregledanim arhivima plemićkih obitelji koje su imale posjede u Hrvatskoj ili su njihovi članovi po svojoj funkciji mogli dobiti spise o buni

3) Dovršiti istraživanje u *Sečenjijevoj državnoj knjižnici* i u *Sveučilišnoj knjižnici*

- 4) u djelima manje poznatih historičara, dnevnicima, ispisima mađarskih historičara iz raznih evropskih arhiva (popis tih izvora postoji u Arhivu Hrvatske)
- D) U Austriji: 1) U *Haus- Hof- und Staatsarchivu u Beču*: spisi iz samostana u Kostanjevici, Jurkloštru i Pleterju; zatim »Kriegsakten« i »Graf Carl Chorinsky Quellensammlung«
- 2) Ustanoviti da li u Verwaltungsarchivu u Beču možda postoje spisi iz vremena i područja bune
- 3) U *Pokrajinskom arhivu Donje Austrije* (Niederösterreichisches Landesarchiv), detaljnijim pregledom svih spisa iz g. 1573—1574, s naročitim obzirom na arhivalije Pokrajinskog suda u Beču (Landesgerichtsrarchiv Wien)
- 4) U servitskom samostanu u Beču, *Collectanea Kaltenbrunneriana* (to je jedan od glavnih izvora za seljački ustanak u Austriji 1597.)
- 5) U *Štajerskom zemaljskom arhivu u Grazu*: još nepregledani arhivi velikaških i plemićkih obitelji članovi kojih su učestvovali u gušenju bune ili su po svojoj funkciji mogli primiti spise o buni; zatim »novosti« u arhivima nekih vlastelinstava (popis postoji u Arhivu Hrvatske)
- 6) *Landesbibliothek u Grazu*: prema raspravi Juliane Keller »Grazer Frühdrucke 1559—1619« izlazio je u Grazu već 1573. almanah; treba proučiti njega i sva slična tadašnja izdanja. U *Arhivu Hrvatske* postoji bibliografija članaka o štajerskoj povijesti druge polovice XVI stoljeća, koje još treba pregledati.
- 7) *Arhiv biskupije u Celovcu*
- E) U Njemačkoj: 1) U *Gradskom arhivu u Regensburgu* evidentirao je, kako je već kazano, dr B. Grafenauer jedan dokument o seljačkoj buni 1573. Trebalo bi provjeriti, da nije možda taj dokument (pod signaturom Ecclesiastica I, fasc. 26, 256) organski vezan za koje druge fondove u istom arhivu.
- 2) U Baden-Badenu, radna kartoteka edicije »Index Aureliensis librorum seculo decimo sexto impressorum«. U toj ediciji bit će obuhvaćeni naslovi svih tiskanih djela, tiskanih bilo gdje u XVI stolj. (to je zapravo proširivanje apsolutne evidencije s inkunabula na knjige XVI stoljeća). Naravno, uz pretpostavku da je ta kartoteka još uvijek u Baden-Badenu i da je pristupačna istraživačima.
- F) U Italiji: 1) U *Vatikanskom arhivu* (plan istraživanja postoji u *Arhivu Hrvatske*)
- 2) U arhivima i knjižnicama u Veneciji (plan istraživanja postoji u *Arhivu Hrvatske*)
- 3) U arhivima i bibliotekama u Gorici, Trstu, Udinama i okolnom području (s osobitim obzirom na arhiv akvilejskog patrijarhata).

Zusammenfassung

DIE ERFORSCHUNG VON ARCHIVDOKUMENTEN ÜBER DEN BAUERNAUFSTAND VON J. 1573.

Im vorliegenden Referat gebraucht der Verfasser den Begriff "Bauernaufstand" im breiteren Sinne, d. h. er stellt ihn aus folgenden Begriffseinheiten zusammen:

- 1) Die Lage der Bauern 1564. — 1572. im Bereich des späteren Aufstandes; ihr Widerstand gegen die Feudalherren.
- 2) Zwistigkeiten und Kämpfe zwischen den Feudalherren von Susjedgrad und Stubica.
- 3) Die Vorbereitungen der Bauern für den Aufstand von 1573; ihr militärisches und politisches Programm; Ausbruch, Verlauf und Dämpfung des Aufstandes.
- 4) Zustände in Kroatien und Slowenien nach dem Aufstand, repressive Aktionen der Feudalherren, Furcht vor einem neuen Aufstand.

Auch der Termin "Archivdokument" wurde erweitert, so dass er auch Zeitungen, graphische Darstellungen und alle andere Fundorte authentischer Angaben umfasst. Beachtenswert ist es, dass durch eine geschickte Kombination zweier Dokumentengruppen wertvolle neue Angaben verwirklicht werden können; z. B. wenn man in verschiedenen Urbarialverzeichnissen des aufständischen Gebiets die nach 1573. vorkommenden Namen von jenen, die auch vor 1573. verzeichnet worden sind, "subtrahieren" würde, könnte man einen annähernden Überblick über die infolge der Kriegereignisse getöteten oder geflüchteten Bauern gewinnen. Auch vor dem Beginn des amtlichen Forschungsprojektes 1968. hat J. Adamček viele Dokumente über den Aufstand gefunden. Einige Grundsätze der wirksamen Heuristik werden ausgelegt, sowie auch die Schwierigkeiten während der Forschung (z. B. man konnte manchmal den archivalischen Findbehelfen nicht trauen und musste alle in den betreffenden chronologischen Rahmen fallende Schriften durchsehen). Die wichtigsten Fundorte der Archivdokumente über den Bauernaufstand (Archiv Kroatiens, Erzbischöfliches Archiv in Zagreb, Archiv Sloweniens, Ungarisches Staatsarchiv, Steiermärkisches Landesarchiv, Hofkammerarchiv und Kriegsarchiv in Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Universitätsbibliothek in Budapest, Vatikanisches Archiv) und die Anzahl der betreffenden Schriftstücke werden kurz kommentiert. Die neuesten Funde werden erwähnt (im Vatikanischen Archiv, im Stadtarchiv Regensburg, in der Zentralbibliothek Zürich ("Ein warhafftige neue Zeitung, von den Auffrührischen Bauern...« gedruckt 1573. in Salzburg). Die Graphische Dokumentation über die von Auftand begriffenen Objekte, Orte und Personen wird im Überblick dargeboten. Die urkundlichen Beweise für die Tätigkeit eines "Schreibers", der von dem Auftand Briefe an den kaiserlichen Hof verfasste, und während der Gefechte für die Korrespondenz zwischen den Bauernhauptleuten sorgte, werden analysiert. Am Ende gibt der Verfasser eine Liste der Archive und Bibliotheken, die solche Bestände enthalten, welche ihrem Titel und ihrer zeitlicher Spanne nach als potentielle Fundorte weiterer Dokumente über den kroatisch-slowenischen Bauernaufstand vom J. 1573. zu betrachten sind.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

5

U povodu 400. godišnjice hrvatsko-slovenske
seljačke bune

Z A G R E B

1 9 7 3

UREDNIČKI ODBOR

Ljubo BOBAN, Ljubiša DOKLESTIĆ, Ivan KAMPUŠ, Hrvoje MATKOVIĆ,
Gordana VLAJČIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

IVAN KAMPUŠ

Radovi V

Izdavač

Sveučilište u Zagrebu
Institut za hrvatsku povijest

Za izdavača

Prof. dr Ljubo Boban

Prijevod

Benjamin Tolić, Miljen Šamšalović (njemački), dr Vlasta Vince (slovenski)
dr Geno Senečić (slovački)

Lektori

Stjepan Damjanović, Jasna Penzar

Korektor

Branko Erdeljac

Za sadržaj priloga odgovara autor